

EN PINSAM STUND I ÄLMHULT

Mannen vägrade ta den kvinnliga chefen i hand. Arbetsförmedlingen stängde av honom från hans utbildning. Fyra år senare dömdes arbetsförmedlingen betala 60 000 kronor i skadestånd till mannen. Stor debatt utbröt. Jag reste till Älmhult för att försöka ta reda på vad som hände den där dagen i maj 2006.

För Crister Blomström var det som vilket besök som helst. Han hade gjort det hundratals gånger förut. Han kände företaget väl och han kände den unge man han skulle presentera för dem. Dessutom var detta hans hemtrakter. Sedan fjorton år var han lärare på Lernia i Växjö; maskiningenjör i botten, nu med ansvar att utbilda unga svarvare och fräsare och sedan lotsa dem fram till ett jobb. Han kunde inte tro annat än att han den här dagen skulle hitta en plats för den unge man som satt bredvid honom i hans vita Volvo 740. Det var torsdagen den 11 maj 2006 och de småländska metallföretagen skrek efter arbetskraft. Särskilt var det ont om CNC-svarvare. Det var en sådan befattning, en sådan maskin, besöket handlade om just den här dagen.

Den unge mannen har inget namn. Han har avböjt att medverka i tidningsintervjuer, nöjt sig med att överklaga arbetsförmedlingens beslut att avstänga honom från hans utbildning, kontakta diskrimineringsombudsmannen när beslutet stod fast och därefter fullfölja den rättsprocess som ägt rum. Han har fyllt i erforderliga blanketter, svarat på ställda frågor, vid ett tillfälle också bifogat några rader om handskakningens betydelse i olika kulturer – med utgångspunkt från ett citat av professor Johan Asplund – men i övrigt: Nej, tack. Eftersom det är svårt att berätta en historia utan ett namn ger vi honom ett namn. Vi kallar honom Malik Dautovic.

Vad visste Crister Blomström om Malik Dautovic?

– Han var lite speciell. Men mycket duktig. Han var mycket, mycket intelligent.

Han visste att Malik kom från Bosnien, att han bodde med sin mamma i Älmhult och att hans starka muslimska tro var av ett senare datum. Denna starka tro manifesterade sig framför allt i ett imponerande svart helskägg, möjligtvis också den

påfallande enkla klädseln som drog åt grått, liksom "gammaldags", de uppkavlade byxbenen. Till Lernia kom han i början av januari 2006 och det dröjde inte många dagar förrän Crister Blomström begrep att denne tjugofemårige man bar på särskilda kvalitéer. Den förberedande kursen rusade han igenom. Kunskaperna sög han i sig, och det gick snabbt. På hans svenska fanns inget att anmärka och den som behärskar språket, säger Crister Blomström, brukar det aldrig vara några problem med.

- Han var ett strå vassare än alla elever jag hade inne för tillfället.

Hans starka muslimska tro ägnade Crister Blomström knappt en tanke. På Lernia går elever från alla kontinenter, där blandas religioner och hudfärger, har gått starkt övertygade muslimer förr utan att någon har behövt bekymra sig om det. Malik Dautovic var en allvarlig ung man, tystlåten - men han ställde sig inte utanför gruppens gemenskap, deltog i samtal och diskussioner. Han hade dessutom ett trevligt sätt, var artig och uppmärksam, lyhörd för omgivningens signaler. Crister Blomström förstod att det inte skulle bli några problem att hitta en plats till honom och när Melament i Älmhult hörde av sig, berättade om sina bekymmer att hitta en CNC-svarvare, visste han meddetsamma vem som skulle kunna fylla det tomrummet. Tanken var att Malik Dautovic skulle få den resterande delen av sin utbildning på företaget, en praktikplats, steg för steg lotsas fram till den svårmanövrerade, tunga CNC-svarven.

Jeanette Löding visste inte mer denna eftermiddag än att Crister Blomström hade "en jättebra kille" åt dem och, säger hon, "säger han så så är det så". Crister Blomström och hon kände varandra sedan gammalt, de hade också arbetat tillsammans, på just detta företag. Melament hade tidigare tagit emot elever från Lernia och det hade alltid fungerat bra. Nu rådde högkonjunktur, ingen avmattning kunde skönjas, tvärtom, "allt snurrade på", och hade man då en svarv som stått tom i ett halvår var det ett problem som måste lösas.

Melament är på många sätt ett typiskt småländskt familjeföretag. Framsprunget ur Älmhults Bruk, med trådar bakåt till Gnosjö; en hel syskonskara, pojkar och flickor, som oförväget sätter igång, fördelar arbetet och hela tiden hittar på nytt, skickligt möter konjunktursvängar, produktutveckling och modenycker, alltmedan nya generationer tar vid. Melament tillverkar stora detaljer - bommar, axlar, vevskivor

till processindustrin – och vars styrka, säger Jeanette Löding, är att kunna tillverka i små serier. Företaget startades av hennes mamma och fyra syskon.

Här började hon efter barnledigheten 1996. Hon "valsade runt" några år, gjorde allt möjligt, kompletterade med högskolestudier i sådant som materiallära, inköplära, bokföring innan hon tog hand om personalansvaret. Hon skrattar på frågan om hon var personalchef, säger att hon också sysslade med inköp, försäljning, skötte bokföringen. Det var därför hon skulle vara med och hälsa Malik Dautovic välkommen denna bråda torsdag i maj 2006.

Crister Blomström och hans elev möttes av de båda andra i ledningsgruppen, båda män, och de ställde sig strax innanför dörren, intill kopieringsapparaten som fortfarande finns där – man går uppför en trappa, tar till höger vid en glasvägg och genast är man inne på kontoret, ett kontorslandskap med tre skrivbord – och de stod där tillsammans, småpratade och väntade på att Jeanette skulle avsluta sitt telefonsamtal. Hon lade på luren, reste sig upp och så här säger hon om det som sedan hände:

– Jag ursäktade mig för att jag dröjt och sträckte fram handen mot honom. Han håller händerna på ryggen. Jag tror att han inte har sett att jag hälsar så jag försöker igen. Sträcker fram handen. Han håller fortfarande händerna på ryggen. Han säger att hans tro förbjuder honom att ta en främmande kvinna i hand.

– Hälsar han inte på något annat sätt?

– Nej. När jag sträcker fram handen ser jag inte hans händer.

Efteråt, efter en kort "pinsam tystnad" – Jeanette Lödings uttryck – går de och sätter sig i köket. De diskuterar jobbet. Crister Blomström leder in samtalet på islam, på praktiska detaljer som detta med bönen, men ingenting sägs om det som just hänt, ingenting om detta med att ha en kvinnlig chef, kvinnliga arbetskamrater, och så tar de en sväng på verkstaden. Sedan far Crister Blomström och Malik Dautovic iväg i den vita Volvon. Sedan, säger Jeanette Löding, hör ingen av sig förrän någon på arbetsförmedlingen i Älmhult ringer och talar om att han hört vad som hänt och frågar om det stämmer. Malik Dautovic stängs av från utbildningen eftersom han "valde (...) att inte ta företagets kvinnliga representant i hand med motiveringen att

det stred mot hans religion" och att han "genom sitt agerande medverkat till att han inte blev erbjuden praktik".

- Vilken roll spelade det här för att han inte fick platsen?

- Ringa, säger Jeanette Löding.

Vilket hon sagt sedan rättsprocessen inleddes, hänvisat till Malik Dautovics ringa erfarenhet och klena fysik. Kanske det blir enklast så.

Crister Blomström säger att han efteråt hade ett par samtal med företaget, fast inte med Jeanette, och han fick då veta att det "inte var aktuellt" med en praktikplats, inte för tillfället. Han förstod.

- Jag kan ju själv sätta mig in i den här situationen. Jag skulle säkert själv gjort samma bedömning.

Visserligen stod han snett bakom Malik Dautovic, men han såg, säger han, hela tiden hans händer, på ryggen, när Jeanette Löding närmade sig honom med sin utsträckta hand.

Stor debatt har utbrutit sedan arbetsförmedlingen dömts i Stockholms tingsrätt för att den stängt av Malik Dautovic från hans utbildning. De flesta debattörer rasar mot "handskakningsdomen", få har en avvikande mening.

Nalin Pekgul, ordförande i Socialdemokraternas kvinnoförbund, säger att det är diskriminering om någon inte får en lägenhet för att han heter Muhammed, inte att avstänga någon för att ha vägrat ta en kvinna i hand. "Vissa värden kan man inte kompromissa om." Samhället måste utmana företeelser som går stick i stäv mot grundläggande värderingar, till exempel rätten till likabehandling. Nalin Pekgul kräver en översyn av diskrimineringslagen. (*Göteborgs-Posten* 10/2-10).

Partisekreterare Erik Ullenhag (Fp) tycker samma sak, om domen står sig i högre instanser: "En arbetsgivare ska kunna välja att låta bli att anställa någon som inte hälsar på kvinnor och män på samma sätt." (*svt.se* 12/2-10) Författaren Lena

Andersson:

Alla skulle se det rimliga i att den som vägrar att ta en svart eller en muslim i hand inte får jobbet. Men när Gud säger att varelses av motsatt kön inte får vidröras har man myndighets-Sverige med sig. I Sydafrika tyckte sig de vita också ha Gud på sin sida när de vägrade befatta sig

med svarta. Diskrimineringsombudsmannen borde givetvis inse och anse att könsapartheid är lika oacceptabelt som hudfärgsåtskillnad.”

(*Dagens Nyheter* 13/2-10)

Diskrimineringsombudsmannen Katri Linna har i stort sett fått ropa ensam på sin kant. Hon hänvisar till religionens påbud om andra sätt att hälsa än att skaka hand och menar att man inte kan ställa jämställdhet och religionsfrihet mot varandra: ”Det är en konstruerad motsättning som strider mot demokratins grundläggande idé om alla människors lika värde och rättigheter.” Det skrev hon på nyhetsajten *Newsmill* (17/2-10) och fick en bisvärm över sig. Katri Linna skriver att den unge mannen hälsade, fast på sitt sätt, handen mot hjärtat, vilket han själv hävdade genom hela rättsprocessen – ett påstående Stockholms tingsrätt inte tar ställning till. Det väsentliga för domstolen är att arbetsförmedlingen stängt av honom från utbildningen därför att han vägrat ta Jeanette Löding i hand, ”trots att det för myndigheten stod klart att han till följd av sin religiösa övertygelse saknade möjlighet att ta främmande kvinnor i hand”. Alltså stängde man av honom på grund av hans religion och det betyder, enligt tredje paragrafen i lagen om förbud mot diskriminering, att han som arbetssökande utsatts för diskriminering ”som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder” – vilket är förbjudet.

Vad som ställt till det för arbetsförmedlingen i Älmhult är att man inte har kunnat dokumentera hur man fick veta vad som hänt på Melament, vad för sorts utredning man egentligen gjort innan man gick till beslut. Jeanette Löding sa ingenting, inte hennes två kollegor, inte Crister Blomström, inte Malik Dautovic.

Arbetsförmedlingen kontaktade dem. Antagligen kom informationen ryktesvägen. Älmhult är ett litet samhälle.

I en tvårummare på Norra Krongatan, ett stenkast från centrum, bor Malik Dautovics mor. Hon är ensam nu, efter skilsmässan. Malik har flyttat till Malmö, dottern till Trollhättan. Hon minns när han kom hem den där dagen och berättade vad som hänt när han skulle hälsa på den kvinnliga chefen. Två veckor senare kom han hem och berättade att han inte fick gå i skolan mer.

– Jag grät varje dag sedan den dagen, säger hon.

Som ett slags förklaring:

- Jag bryr mig om mina barn. Jag vill inte förbjuda mina barn något så länge det inte sårar någon. Vill han tro så får han tro på sitt sätt. Vill hon gifta sig med en svensk så får hon göra det. Jag älskar mina barn. Jag är både mamma och pappa för dem.

Hon grät för hans skull. Malik hade ju varit så glad över sin utbildning. Hon grät för deras skull. Vad skulle de nu leva av? (Hon arbetade på Konsum, en deltidsanställning.) Han gick till socialkontoret. Där visste de redan vad som hade hänt. De sa att Malik Dautovic måste lova att i fortsättningen ta kvinnor i hand. Han vägrade, hänvisade till sin tro. Han stängdes av. Malik Dautovic sa till sin mor: Nu flyttade jag till Malmö. Och det gjorde han.

Hon delar hans tro, inte hans tolkning av den. Åh! så de har diskuterat. Tron sitter i hjärtat, har hon sagt, inte i skägget. Profeten hade skägg, har han sagt. På profetens tid, denna gyllene tid på jorden, bar alla männen skägg. Vi lever i en annan tid nu, har hon sagt. Så har de gått på, alltid som mor och son. Aldrig ovänner. Hon tar ensam emot en främmande man i sitt hem, klädd i blå jeans och lila bomullströja, öppen i halsen, med blottat huvud, tar i hand med ett leende och bjuder på kaffe med hembakt banankaka, frågar om hon ska skruva ner ljudet på teven. Hon visar fotografier från Bosnien. Där är hennes mor, där en bror, där broderns hustru...

- Se, säger hon. Inga slöjor. Inga huvuddukar. Kjolar.

De anlände till Sverige i oktober 1992. Barnen var tolv, sju och ett. Malik är äldst, flickan kom sen. Hon är gift i Trollhättan, med en svensk ung man som nyss doktorerat. På bröllopsfotot i bokhyllan står hon leende med sitt utslagna blonda hår, i vit klänning, nakna axlar. När kriget bröt ut hade de just byggt färdigt sitt hus. En dag ringde en god vän och granne, en serb, på dörren och varnade dem. Åk! sa han. Snart kommer de till er. De hade redan sett dem i grannskapet, storgvuxna män på lastbilsflak, med gevär i händerna. De hade sett dem gå in i husen, driva bort människorna som bodde där, plundra. Också Malik såg dem, säger hon. Jag vet inte vad det betytt för honom. Han säger inte så mycket. Alltså åkte de. Själv var hon tjugonio.

1997 drunknade den minsta. Han var sex. Hon hade lämnat kvar honom på stranden för att hämta vatten att dricka, bara för en kort stund, sagt till honom att inte gå ut i vattnet. När hon kom tillbaka var pojken borta.

- Man skulle bara sätta sig ner och gråta, säger hon.

Skilsmässan kom sedan.

Hon säger att Malik blev deprimerad efter gymnasiet. Det hade gått så bra för honom där, han hade haft så lätt för sig. Han fick arbete i en affär, affären stängde, han började på högskolan i Malmö, pluggade datateknik, stannade kvar i två år men sedan kom han tillbaka hem, innan han riktigt var klar. Hon vet inte varför. Han sökte jobb. Han satt hemma i sitt rum, vid datorn, ville inte gå ut. Hon tjatade på honom. Hon var rädd att Malik skulle ta livet av sig.

Så fick han den där utbildningen på Lernia. Ibland kom han hem med metallföremål han gjort, visade dem för henne, berättade om saker som hänt under dagen.

Nu bor Malik Dautovic i Malmö. Han är gift, har nyss fått en son. Han tycker så mycket om sin fru, säger hon. Tänk om hon hade haft en man som han! När han kommer hem från jobbet lagar han mat, städar, leker med sonen. Efter maten brukar han diska.

Ja, Malik Dautovic har fått jobb. I Danmark. Han arbetar som brevbärare i Köpenhamn.

Pengarna? Vad ska han göra med pengarna?

- Hadj, säger hon och skrattar.

De har tänkt resa till Mecka i september, Malik Dautovic och hans unga beslöjade hustru.

ANDERS SUNDELIN

Vi 4/2010